

više puta do sada bio slučaj — i to s negativnim posljedicama samopouzdanog »monopola na tumačenje istine«, što je u najrazličitijim ideologijama kroz povijest vodilo tome da su ljudi jedne ideologije postali nesposobni da ozbiljno saslušaju mišljenja ljudi druge ideologije. Sa stanovišta evandeoskog etosa to sigurno nije bilo dobro, a u odnosu na spomenuti novi mentalitet preostaje sačekati, da se vidi koji će se sve novi pogledi na »objektivitet istine« otvoriti.

Ante Kusić

POJAM KRŠĆANSKE SLOBODE

Negdje sam čitao da je Gioberti izrekao ovu misao: nijesu najveći neprijatelji slobode oni koji nju tlače, nego oni koji je oskvrnjuju. A jedna žena, idući na stratište god. 1793. uskliknula je: »O, slobodo, koliko se zločina počinja pozivom na tvoje ime.«

Nije lako ni kršćaninu na tom području. Ne mislim isticati ona zamršena metafizička pitanja o ingerenciji Božjoj u slobodnom čovječjem činu. Zaustavimo se na pitanju od neposrednije važnosti: **u čemu se sastoji sloboda kršćanina, i kako se ona pomiruje s podložnošću zakonima?**

Na to pitanje odgovorili su (na Tečaju o kojem govorimo) p. Stanislav Lyonnet, profesor Biblijskog instituta u Rimu, i glasoviti François Mauriac. Zar se njihovim mislima može što zamjeriti? Ili u njihovim izlaganjima išta ispraviti? Nijesu li riječi Mauriaca kao očinske riječi upućene dragim sinovima pri rastanku? Riječi oporuke? Iskren ispit savjesti? Jedan primjer duhovne introspekcije? Neka vrsta labudova pjeva u tom pitanju?

Neka mi bude dopušteno izreći svoj dojam. Obojica su Francuzi. Francuska djela imaju svojih karakteristika. Njihovo, recimo, nediferensirano svodenje čitave duhovne aktivnosti na ljubav prisiljava čitaoca da pomišlja na potrebu neke demitizacije ljubavi. Njihovo univerzaliziranje u izricanju sudova podosta smeta strogo odgojenim intelektualcima. Njihova retorika u najozbiljnijim pitanjima umanjuje im ponekad znanstvenu vrijednost, itd.

Kada Mauriac tvrdi da u svojem djetinjstvu gotovo ili uopće nije bio upućen da je Bog i Ljubav, odnosno prije svega Ljubav, ili kada tvrdi da se njegova djetinjska ljubav sastojala u tome da može duhovno propasti radi jedne opake misli i s., poštujem govornika i književnika, ali bih opazio da je u svakom slučaju dosta očita pretjeranost, barem s neke strane. U svakom slučaju, ne vidim tako lako opravdanost da se takvo stanje generalizira, a još manje uviđam da se iz toga smiju izvoditi neki zaključci iz kojih bi se moglo zaključiti da se istom danas posjeduje ispravan pojam o kršćanskoj slobodi.

NA FILOZOFSKIM TEMELJIMA

Normalan je čovjek svjestan toga da nije određen ili prisiljen u unutarnjosti svoje duše da radi ovo ili ono, ovako ili onako, makar što na vanjskosti radio. Unutarnji svijet izmiče ingerenciji drugog čovjeka. U unutarnjosti pristup je slobodan samo nevidljivom Duhu — Bogu. Svaki čin samoodređenja čovjekova ostvaruje neki rendez-vous čovjeka s Bogom.

a) To znači da kao **prvu** odlaznu točku postavljamo kršćansku poziciju koliko je protivna raznim nasrtajima na slobodu samoodređenja. Kršćanstvo se ne može pomiriti s pozicijama psiholoških determinista koji čovjeka čine igračkom podsvjesnih i nesvjesnih snaga u čovjeku. Niti odobrava mišljenje astrologa o slijepom čovječjem izvršavanju odredaba zapisanih u zvijezdama. Ono smatra samovoljnom teoriju egzistencijalista o slobodi kao praznoj riječi. Izrazito se odupire propagandnim tehnikama i njihovim ograničenjima slobode ili svodenju slobode na resignirano usvajanje onoga što one predočuju. Dakako, totalitarne politike kao da se slobodi ismijavaju, kao da je ironiziraju.

Kršćanska filozofija govori o radikalnoj čovječjoj sposobnosti da vrši opciju iz radiusa bezbrojnih vrednota ili dobara. Ni Bog kao vrhovno dobro ne obuzima čovjeka na zemlji tako da mu ispunja pamet i potpuno umiruje srce. Čovjek i u tom pravcu ostaje tragalac. Kreće se u znaku slobodne orijentacije.

Ali ta neodređenost ili neispunjenost ovozemnim dobrima predstavlja samo površinski aspekt misterija slobode. Kada bi se bit slobode sastojala u toj neodređenosti, čovjek bi bio po svojoj naravi izložen slučaju, igri raznih faktora. Sloboda samoodređenja i samoodlučivanja pozitivna je vrednota, realna sposobnost čovječje osobnosti. To je moć uspoređivanja i odabiranja. Bez sumnje, brojni su faktori koji jurišaju na slobodu, jedan od značajnijih jest afektivni potencijal u čovjeku, ali normalan čovjek pod svim tim utjecajima može reći: nijesam prisiljen na unutarnji pristanak! Sloboda je moja izborna sposobnost. Ona je moj činjenični posjed. Potencijalnost moje naravi, moje osobe. U njoj sam JA, sav Ja.

Ne samo da sam slobodan u činu samoodređenja, nego osjećam da taj čin proizlazi iz moje nutrine, plod je moje imanentne snage, moje samoinicijative, rekli bi stari da je njegovo počelo »ab intra« — iznutra. U biti moga samoodređenja nalazi se pojam **imanentne spontanosti**.

Moja sloboda je moja neodređenost, moja pozitivna opcija. Ali ona je u isto vrijeme jèka moje bijede. Zar bih lutao po stvorenim dobrima kao leptir, da nijesam siromah? Nije li moja sloboda ujedno za mene i moja muka? Ne tragam li u svakom slobodnom činu za Dobrom koje će ispuniti moju pamet, potpuno umiriti moje srce? Nije li moja sloboda traganje za Beskonačnim? Igra Beskonačnoga s mojom bijedom, mojom ovisnošću?

b) Time prelazimo na **drugu** odlaznu točku kršćanskih idejnih pozicija. Moja sloboda je ujedno i moja ovisnost. To znači iz njezina pojma isključujem svaku vrstu potpune i apsolutne autonomije. Moja sloboda je za mene naslov plemstva, znak veličine, ostatak očite Božje slike u meni. I ja ću

dokazati autentičnost slobodnog samoodređenja kada opciju vršim u skladu s ovim usmjerenjem i zavisnošću od Beskrajnog Dobra ili Boga. Sloboda će uvijek poštovati pravilan odnos prema Bogu. Zaista, ta sloboda za vrijeme ovozemnog putovanja predstavlja ponekad bolnu dijalektiku, jer ona postaje oslobođenje, let prema Bogu, ali, kada se duša po zakonu duhovne gravitacije potpuno sjedini s Bogom, sva će sloboda biti **samo sloboda, spontanost**, sloboda u Apsolutnome. Tada će duša uvidjeti kako je ovozemna sloboda u okovima vremena i prostora, pod raznim faktorima jasne i manje očite prisile, bi'la bolni misterij i kao neka djetinjaska igračka.

c) Kao **treća** odlazna idejna točka kršćanskog nazora o slobodi dolazi njezina strukturalna ovisnost o drugim ljudima, o socijalnoj čovječjoj dimenziji. Ako je sloboda JA, i to čitav JA, a ja sam trijangularno uvjetovan (Bog — ja — bližnji), slijedi da se sloboda mora manifestirati u svojoj autentičnosti i u mojim odnosima prema bližnjemu, u mojoj socijalnoj dimenziji. Moja sloboda ne smije rušiti slobode drugih ljudi, ona mora poštovati njihova prava. A ta se prava i dužnosti uokviruju u zakone. Time moja sloboda mora sebe dokazati u spontanom, pravilnom odnosu prema bližnjemu, jer sam po naravi društveno biće, strukturalno vezan uz društvo. Nikakvo čudo da oni koji čovjeku priznaju samo socijalnu dimenziju definiraju slobodu samo u pravilnom odnosu prema društvu.

d) Nadodajmo i **četvrtu** komponentu. Filozofija nas uvjerava da je pojam slobode sinonim za pojam aktivne otvorenosti prema svakom dobru. Ako je činjenica, kao što jest, da kršćanstvo nosi sa sobom Radosnu Vijest, da ono otvara nenaslućivane mogućnosti projekcije u nadnarav, obogaćenje nadnaravnim vrednotama ili dobrima, čovječja sloboda treba da računa na svoju afirmaciju i na tom prostoru. Bez toga čovjek ostaje nekako sakat, a sloboda se lišava mogućnosti najšire ekspanzije, prodora u nadsvijet, beskrajnog obogaćenja, potpune i apsolutne slobode iznad granica vremena i prostora, slobode u Bogu.

Ovim ogradama lako uvidamo kako je doista ta čovječja sloboda izložena mnogim zastranjenjima, jer ima mnogo granica. Psihološka se sloboda prelijeva u etičku ili moralnu, dosljedno socijalnu, pa i nadnaravnu, jer iz svih tih prostora dolaze upozorenja u smislu nekih smjernica ili barem poziva da bude svjesna svoje **slobodne ovisnosti**, i da tu ovisnost dokaže. Paradoksalno, ali istinito, sloboda će dokazati samu sebe pravilnom ovisnošću. Jer, ne zaboravimo, čovječja sloboda nije bezgranična, nije Bog, to je sloboda ovisnosti prema višim vrednotama, neodređenosti prema nižim. Nije li, drugim riječima, sloboda čovječja kao neko trajno propinjanje? Tegobno čuvanje središnjih pozicija? Dužnost na ravnotežu usred protivnih strujanja?

U STAROM ZAVJETU

Hoćemo li i u Starom zavjetu naći bitne komponente slobode? Hoćemo li podanika Starog zavjeta moći uklopiti u podanike slobode »djece

Božje«? Ili ga ostaviti po strani kao »sina straha« i »prisile zakona«? Diše li duša Starog zavjeta dahom autentične slobode duha?

Ne zaboravimo da je sloboda više poziv i obaveza nego gotov dar. Slobodu treba odgojiti, zaraditi. Božja Providnost nije mogla očitovati više stupnjeve slobode u narodu koji je bio zatvoren u Zakonu, čuvan za vjeru koja se imala objaviti. Zakon mu je bio čuvar, da ga vodi u Krista (Gal 4, 24). Prema tome, pravilna harmonija između slobode i opsluživanja zakona nailazila je na mnogo teže oštrice negoli u Novom zavjetu.

Hoćemo li jednostavno i bez diferencijacije reći da je Stari zavjet uključivao Zakon straha, a Novi da je donio Zakon ljubavi? To se reče da se naglasi razlika između dva Zavjeta, ali sheme su uvijek izložene pretjeranostima.

Djeca odabranog naroda čitala su Pentateuh. Zar bi Bog bio upotrijebio poziv na ljubav da ta djeca nijesu bila uopće sposobna nešto od toga doumiti (Pz 6,5)? Servilno se opsluživanje zakona odbacuje u korist spontanosti, unutarnje samoinicijative, jer se bezgranična ljubav prema Bogu nadovezuje na obrezanje srca (Pz 10, 16). Plod toga obrezanja jest produhovljenje i preobrazba duše (Pz 30, 6).

Taj vrhovni zov na ljubav kao da je u početku zastrt. Treba biti odgojen, popeti se na viši stupanj duhovnog života, da se može shvatiti obaveza ljubavi. I treba tu pedagogiju provoditi oprezno, postepeno! Jeremija će nam reći da će pravi savez s Bogom značiti oslobođenje iz ropstva Egipćana, stvaranje slobodne djece, ali i prije Jeremije ubačena je ta ideja u duše podanika Starog zavjeta (Izl 4, 22-23; Jer 31, 31-33). Taj Novi zavjet imat će zakon utisnut u srca. Ostvarit će se jedinstvo u kojemu će Bog biti Bog Izraelov, Izrael će biti Božji narod. Narod će upoznavati Božju volju po nekoj prirodnoj, unutarnjoj spoznaji. Mladi i stari će posjedovati tu spoznaju (Jer 31, 34).

Ezekijel će govoriti još jasnije. Bog će dati svome narodu nov princip unutarnjeg života. Bog će dati svome narodu novo srce, nov duh (Ez 36, 26-27; 37, 1-10). Tko bude posjedovao taj duh opsluživat će zakon Božji iz nutarnje pobude. Toliko je snažan taj novi duh da može i mrtve kosti oživiti, oduhoviti.

Istina, sv. Pavao izriče oštre sudove o ropstvu pod Starim zakonom, jer je judaizam zaboravio na suštinu, vezao se uz spoljašnost. **Duh i suština** Starog zavjeta bila je u vjernosti obećanjima, u epangeliji danoj Abrahamu. Vjernost obećanjima sa strane Boga i sa strane odabranog naroda predstavljaju srčiku i pravi duh Starog zavjeta. Taj Zavjet nestaje, ali nestaje u Kristu (2 Kor 3, 15). I to treba uočiti. Ne zastrta, nego otkrivena lica. Drugim riječima, Stari zavjet priprema nauku Novog zavjeta o slobodi iznutra, o vrijednosti održavanja zadane riječi, o pozivu na ljubav, na novo srce, na novu dušu.

NOVI ZAVJET

Novozavjetna sloboda je »spontanost i snaga kojima duhovni čovjek instinktivno odabire i svim srcem izvršuje sve što Bogu može biti ugodno,

po primjeru ljubljene Sina koji je činio uvijek što je Bogu ugodno prema riječima Iv 8,29«, piše P. Spicq (THEOL. MOR. DU N. T. sv. II, str. 651—652).

Dan Duhova. Inauguracija epohe novih obećanja. Duh Sveti je izmjenična ljubav Oca i Sina, ljubav kojom Otac ljubi Sina i ljudsku narav uzetu od Sina. A Krist je molio da Otac dade njegovim učenicima tu i takvu ljubav (Iv 17,26). Ljubav spontanosti, iznutra, ljubav — život. Ljubav koja preobražava i usrećuje.

Sv. Pavao ide istim putem. Ne zaboravimo da je on znao za grčki ideal slobode. Za Semite ta vrednota ne igra ulogu kao za Grka. Ipak pojam grčke demokracije igra sasvim sporednu ili perifernu ulogu u formiranju pojma kršćanske slobode u duši sv. Pavla (St. Lyonnet, nav. dj. str. 214). On zna da je kršćanin pozvan na slobodu (Gal 5, 13), i ona je zahtjev Duha u nama (Gal 5, 18). Taj zakon je zakon ljubavi prema bližnjemu (Gal 5,14), i traži od nas da ne živimo po tijelu ili zemaljskoj naravi, nego po duhu ili po zahtjevima nadnaravi (Rim 8, 5; 8,13). Opažamo neki paralelizam: oslobođenje odabranog naroda iz ropstva i poziv na revnost u obećanjima kao da se prebacuje na slobodu djece Novoga zavjeta na bazi sinovstva Božjega i na Duhu.

Ono »novo srce«, onaj »novi duh« nagoviješten u Starom zavjetu dolazi do izražaja u kršćaninu. Kršćanin ispunja Zakon u duhu iznad slova zakona. Jer sav je zakon u ljubavi (Gal 5,13). Ljubav je zakon u svojoj punini (Rim 13,8-10). Ljubav je jedini, bolje reći sintetizirani zakon za kršćanina. A što je ta ljubav? Oslobođenje od grijeha i spontano opsluživanje Božjih zakona. Slobodan čovjek izbjegava zlo, jer zlo treba izbjegavati; čini dobro, jer dobro treba činiti. Slobodan čovjek je svoj gospodar, on je u pravom smislu SVOJ.

Ne zavaravajmo se. Kršćanin živi na zemlji. U tijelu. U tom se životu odigravaju borbe. Vlada zakon napetosti (Gal 5,16-23). Uvijek ostaje mogućnost da padne u grijeh, u ropstvo đavlovo. Potrebne su i vanjske ograde, izvanjski zakoni, iako će uvijek kršćanin nalaziti opravdanje u unutarnjem zakonu vjere i ljubavi.

TEOLOŠKA NAČELA

Možemo li općenito reći da bi bila nenormalna majka koja ne bi ubila dijete zbog toga što Dekalog zabranjuje ubojstvo? Možemo li reći općenito da izvanjski zakon ne će nikada kršćaninu služiti kao smjernica djelovanja niti kao sredstvo opravdanja? Možemo li, ponavljam, to reći, kako, izgleda, tvrdi p. Lyonnet (str. 218), kada moramo s istim govornikom priznati da će taj zakon pomoći kršćaninu u raspoznavanju djela tijela od djela duha, pokreta Duha od pokreta pale naravi? Je li nenormalna žena koja zna da Dekalog zabranjuje ubojstvo, ali ujedno zna da ljubav želi da drugi živi? Hoćemo li dopustiti da se izvanjski zakon tako omalovažava, a da se u isto vrijeme tvrdi da izvanjski zakon spasava i štiti unutarnji zakon Duha? Hoćemo li potpuno odvojiti zakon od ljubavi; ako svaki zakon uključuje neku čvrstoću, trajnost, a ljubav također želi trajnost i vječno trajanje?

Prema tome, teološki govoreći, ljubav se spaja s dužnošću, traži dužnost, vrši zapovijedi da dokaže svoju vitalnost, da se žrtvuje, a time i učvršćuje.

Teolog će s nekom rezervom čitati da Krist nije ostavio programa za sve, trasirana jednom zauvijek i za sve. Zašto? Jer treba razlikovati idejni program, smjernice djelovanja, od konkretnog djelovanja **ovdje i sada**. Načela su uvijek ista. Ima ih više. Koja i kako ih treba ovdje i sada primijeniti — to je posao životne mudrosti ili razumnosti, razboritosti. Ta je krepost, istina, elastična, ali je principijelna, jer uvijek diktira u skladu s ostalim krepostima, u skladu sa zadnjim ciljem, s voljom Božjom. Ne možemo reći da nam je dužnost tražiti volju Božju ne znajući koji su njezini zahtjevi (str. 220), jer slični izrazi mirišu po relativizmu. Znamo za volju Božju kao načelo, smjernicu, a krepost i milost, Duh će nam doći u pomoć da u pojedinim slučajevima pravilno ocijenimo tu volju Božju.

Teolog će zaključiti: nije uputno suprotstavljati ljubav i zakon, nego radije ih stavljati u ovisnost, podređenost. Raznim putem oboje idu istom cilju. Koja korist od isticanja antinomija? Zar nije bolje pokazivati kako se obje vrednote združuju u životnoj praksi? Kako životna mudrost potrebuje i zakona i ljubavi? Bolje reći: ljubavi koja se dokazuje u zakonu i produhovljuje ga?

SLOBODA I STUPANJ DUHOVNOG ŽIVOTA

Deplasirano bi bilo tražiti od ljudi (nezavisno od toga na kojem se stupnju savršenstva nalaze) da odrede svoje stanovište prema zakonu u svojoj unutarnjosti, jer upravo taj stupanj savršenstva tumači nam kako će oni u praksi riješiti tu prividnu antinomiju između slobode i opsluživanja zakona.

Sva sredstva koja omogućuju oslobođenje od grijeha, a pomiču čovjeka naprijed u kreposti ujedno su sredstva za stjecanje one autentične kršćanske slobode, slobode u Duhu. Na tom putu ima mnogo peripetija. I napredak se odvija raznoliko. Nekada brže, nekada sporije, kod ovoga naglo, kod onoga sporo. Taj napredak ovisi i o snazi milosti i o angažiranju pojedinca.

Učitelji duhovnog života općenito obilježavaju razvoj duhovnog života kroz tri faze. Možemo reći da i čovječji život u glavnim crtama prolazi kroz tri faze: djetinjstvo — mladost — starost. Istina, nije moguće povući oštru crtu između tih faza, ali je očito da ta tri razdoblja nemaju posve istih karakteristika. Život se u njima raznoliko nijansira.

Nešto slično nalazimo i u duhovnom životu. Početnik se čuva grijeha i zbog zloće grijeha i zbog straha pred paklom. On još nije u stanju da opslužuje zakon iz shvaćanja vrijednosti zakona, potpuno, iz unutarnje pobude, spontano, ne, za njega je još zakon kao ruka prijatelja ili roditelja kojom ga ovi vode da ne padne u provaliju. — Napredni u duhovnom životu opsluživat će zakon iz neke unutarnje pobude, uviđat će vrijednost zakona, ali jedino oni na trećem stupnju, savršeni, od sebe će biti potaknuti da čine što zakon naređuje. Ovi posljednji mogu reći da su iznad

zakona, a u isto vrijeme u potpunom redu sa zakonom, dapače, oni opslužuju i više nego zakon traži. Oni su spremni podnositi žrtve, poduzimati pothvate koji znače napredak u smjericama zakona, i sve to čine jer osjećaju poziv na više stupnjeve savršenstva i prakticiraju krepost u visokom stupnju.

Hoćemo li zatvoriti oči pred tom činjenicom? Nije li nam jasno da će uvijek biti robova duha? Bio bi pretjeran onaj optimistički pedagog koji bi smatrao da su svi odgajanci na jednak način sposobni usvajati odgojne vrednote, ili da za sve odgajanje jednako vrijede sva odgojna sredstva. Atavizam nije prestao funkcionirati. Besprizorna djeca predstavljat će i nadalje ozbiljan društveni problem. Moral insanity ne mora biti potpuna imbecilnost ili idiotija, on varira u bezbroj varijacija. A da i ne govorimo o slabom odgoju iz bilo kako različitih razloga. Činjenica je i previše očita da bismo je mogli šutke mimoići.

Tu nam se otvara drugo pitanje, uvijek u vezi s glavnim pitanjem. Je li opravdano prisiljavati na opsluživanje zakona one koji ne uviđaju vrijednost zakona ili mu se ne pokoravaju iz unutarnje pobude? Mislim da će normalan čovjek odgovoriti jesno. I razlog za takav odgovor mnogostruko je opravdan.

Društveni red, društveni život predstavlja neku zasebnu zakonitost. On posjeduje objektivnu vrijednost. Čovjek je po svojoj naravi društveno strukturiran. Opstoje razna društva kao dokaz i manifestacija te čovječje društvenosti. I bez nje čovjek ne može pravilno razvijati svoje sposobnosti, svoju osobnost. Bez društvenih normi nemoguć je život. Kakav bi doista bio život bez zakona o poštovanju tuđih prava? Kakav bi izgledao život kada čovjek ne bi mogao računati na neku društvenu pomoć?

A sada primislimo na nevaljalca, na nedruštveni tip građanina. On je, recimo, oštetiio svoga sugrađanina i i bilo kojeg čovjeka. Recimo da ga je oštetiio nehotice. Ipak je on zaista napravio nered. Povrijedio je pravilno odvijanje društvenih odnosa. Posve je opravdano, zar ne, da civilna vlast traži da se sudbenim putem ta nepravda ispravi. I svaki onaj tko bi upotrijebio valjana sredstva da toga nespješnog člana društva osvijesti, dovede u red, bez sumnje bi učinio društvu uslugu. Može to biti i servilno opsluživanje zakona. To opsluživanje zakona je za njega i za društvo spasonosno sredstvo urednog života u društvu.

Priznajem, povijest katoličke moralke u ovom pitanju zna za neke slabosti. Bilo je moralista koji su nespješne ili nehotične štetočine jednostavno rješavali svake dužnosti ispravljanja počinjenih šteta. Ali takvo simplicitičko rješavanje zanemariva'o je gore rečenu istinu, naime, da društveni život posjeduje neku svoju izvanjsku zakonitost koja traži svoje opravdanje neovisno o nakani činitelja. Posve je razumljivo da suvremena moralika ne bi mogla dopustiti da nehotični štetočina nad siromahom mirno šeta i uživa u svom blagostanju, a od njega osiromašeni siromah trpi glad. Moralista današnjice mora računati na tu objektivnu fundiranost društvenog reda i brinuti se za njegovo ispravno funkcioniranje. I to u ime savjesti, jer društvena se dimenzija ne smije separirati od integralno shvaćene čovječje osobnosti. Dopustimo da spomenuti štetočina u duši ili

nakani nije kriv, ali krivo je njegovo djelo, ono je prouzrokovalo nered, i taj se nered mora ispraviti.

Suvišno je govoriti da čovjek koji ne opslužuje zakon iz nutarnje pobude postupa kao automat, robot, mašina. To spada na njega. On je za to kriv. Za društveni život bolje je da se drži zakona i samo na vanjski način, ali da ga opslužuje. Zakonodavac, uostalom, kao takav, ne vodi računa o unutarnjem raspoloženju podanika zakona. Njemu je na srcu da se postupa prema zakonu, a za nutarnje raspoloženje neka se brine svaki pojedinac, i neka pitanja nakane rješava pred duhovnim forumom.

NAČIN IZRAŽAVANJA

Među ostalim ne baš utješljivim pojavama vrenja u svijetu misli u naše doba nalazi se i pojava **samovoljnog izražavanja**. Izrazima se oduzima njihov objektivni, uobičajeni, pravi smisao, a daje im se drugi, ishičreni, usvojen možda od kojeg mislioca ili filozofskog amatera. Naše doba trpi od hipertrofije izražajnosti. Forsira se značenje izraza — alijeniraju se izrazi od svoga pravog smisla i prenose u metaforički — izvlači se bitna oznaka iz centra te prenosi na periferiju — što je sporedno ističe se kao glavno — proteže se značenje pojma toliko da se vrši transfer u prostor drugog pojma, itd.

Očito je da među misliocima nema zajedničkog jezika. Svaki filozof ili pseudofilozof posjeduje svoj rječnik. Pometnja je očita. Kao da se zaboravlja da je upotreba izraza uvjet za ispravno umovanje. Govornici i pjesnici neka upotrebljavaju metaforične izraze, učeni pak neka se služe izrazima u njihovu objektivnom, jasnom, donekle i fiksnom značenju. Da, fiksnom, jer ispravno je rekao Locke da onaj koji upotrebljava jedan te isti izraz u više značenja sliči matematičaru koji bi brojem 8 sada označivao 7, sada 9, sada 8. Nemojmo se čuditi da su djela modernih mislilaca nejasna, da su im misli nekako »teške«, stil preopterećen. Fali im ona neka jednostavnost koja je znak mudrosti.

Razumljivo da izrazi moraju biti i **živi**, tj. da ih čitaoci razumiju, da nijesu prešli u zaborav ili se od duge upotrebe istrošili. Ali to se ne može reći o pojmovima koji nama služe u ovom pitanju. Neka mi bude dopušteno navesti oduži tekst iz sv. Tome upravo o našem pitanju. I neka svatko prosudi da li sv. Toma govori razumljivim jezikom, i da li pravilno rješava naš problem. Uzimam djelo CG III, pogl. 128. On tu piše ovako:

»Odnos čovjeka prema opsluživanju božanskog zakona može se odrediti na dva načina, jer neki ga opslužuju potaknuti iznutra, neki izvana. **Iznutra** je potaknut onaj koji svjesno — hotično vrši što božanski zakon naređuje, a to može ostvariti ako ljubi Boga i bližnjega, jer ako nekoga ljubiš spreman si mu ne samo spontano i dragovoljno dati sve što moraš nego i mnogo više. Zbog toga se reče da vršenje zakona ovisi o ljubavi prema riječima apostola: »Ljubav je ispunjeni Zakon« (Rim 14,10), a i sam Krist je rekao da o zapovijedima ljubavi prema Bogu i bližnjemu »ovisi sav Zakon i proroci« (Mat 22,40). Međutim, činjenica je da ima

onih koji nijesu raspoloženi da sami od sebe, spontano, vrše što naređuje zakon. Takve treba izvanjskim načinom nagnati da vrše što traži zakon. A to se može postići prijetnjom kazna. U tom slučaju oni ne će dragovoljno nego servilno ispunjati zakon. O njima je rekao Izaija (26,9) da će kao stanovnici zemlje na temelju sudskih kazna naučiti vršiti što traži zakon i pravednost. — Drugi pak su raspoloženi da od sebe, **iznutra**, spontano vrše što zakon naređuje. Ovi su sami sebi zakon. Oni posjeduju ljubav, a ona ih vodi mjesto zakona i sklanja ih da dragovoljno ispravno postupaju. Radi ovih nije bilo potrebno da se izdaju vanjski ili društveni zakoni, ali je bilo potrebno da se ti izvanjski ili društveni zakoni izdaju radi onih koji od sebe nijesu skloni da vrše što je dobro ili kreposno. Zato i sv. Pavao piše da »Zakon nije uspostavljen za pravednika« (1 Tim 1,9). To se ne smije shvatiti tako kao da uopće nije potrebno da pravednici opslužuju zakon, kako su neki krivo shvatili, nego se mora shvatiti tako da kreposni ljudi od sebe osjećaju naklonost da vrše što traži pravednost pa i bez zakona.«

Eto, kako se može ispravnim načinom izražavanja riješiti postavljeni problem. Ali, zato je potrebno apelirati na nauku o stupnjevima u duhovnom životu. Samo oni koji su već stekli krepost mogu vršiti zakon iz kreposnog raspoloženja, spontano, iz ljubavi prema kreposti, dok oni koji nijesu stekli krepost potiču se na opsluživanje zakona izvanjskim poticajima, kao što su prijetnje, obećanja, nagrade itd.

Neki pisci, osobito u Francuskoj, kao da zatvaraju oči pred i suviše jasnim činjenicama. Znam, po naravi su skloni na pjesništvo i govorništvo. Bez diferenciranja više puta upotrebljavaju izraz »amour« kao da ta vrednota ne zna i za milovanje i za šibu, blagost i strogost, dijeljenje i ne — dijeljenje milostinje itd. Taj njihov amurizam još ima prizvuk Fénelonove teorije o ljubavi prema Bogu (Denz 2351 sl). Ali euforično izražavanje, trijumfalistički stil dosta z'a unosi u intelektualne redove, pa bi trebalo više samokritičnosti u pisanju i u prevođenju takvih djela.

Tkogod bi mi odgovorio da se mi nalazimo u »Zavjetu ljubavi«, a ne u onom starom »Zavjetu straha«. To je najlakši, vrlo ekspeditivan, ali ne zato i potpuno adekvatan odgovor. Mislim da davno napisane riječi sv. Tome mogu posve suvremeno poslužiti kao odgovor na tu primjedbu: »Bilo ih je i u Starom zavjetu obdarenih ljubavlju i milošću Duha Svetoga, i ovi su osobito očekivali duhovna i vječna obećanja. S tog gledišta oni su pripadali Novom zavjetu. — Slično u Novom zavjetu ima još ovozemnih koji još nijesu postigli savršenstvo Novog zavjeta, i ove treba i u Novom zavjetu sklanjati da žive i djeluju kako krepost traži, i to prijetnjama kazna ili obećanjima ovozemnih dobara« (I-II,107,1 ad 2).

Zaključak je očit. Spontanost, prava kršćanska sloboda u odnosu prema izvršivanju zakona svojstvena je samo onima za koje se može reći da se nalaze na visokom ili najvišem stupnju savršenstva. Vršiti zakon iz nutarnje slobode, rekao bi sv. Toma, predstavlja nam čovjeka »na najvišem stupnju dostojanstva među ljudima« (Ad Rom pogl. 2, lect 3; Ad I Tim pogl. 1, lect. 3).

ZAKLJUČAK

Način izražavanja p. St. Lyonnetta kao i Mauriaca tipično je francuski način izražavanja. Vjerujem da imaju ispravne pojmove, ali to ne znači da se mogu izražavati kako bilo. Zar je opravdano nazvati nenormalnom ženu koja bi se čuvala da ne ubije dijete i radi zabrane pete zapovijedi Dekaloga? Zar ćemo proglasiti nekorisnim vršenje zakona, ako ga netko ne opslužuje spontano iz poriva prave nutarnje slobode?

Kao pedagozi uvjereni smo da i neka negativna odgojna sredstva — barem za neke — imaju svoju pozitivnu i, rekao bih, spasonosnu ulogu. To — barem u praksi — priznaju svi pedagozi. Bolje je neke skloniti da opslužuju zakon barem kako, nego nikako. I kao pedagozi moramo priznati vrijednost stvaranju navika, neki bi rekli automatizama, što se polučuje privikavanjem na red i disciplinu od malih nogu, primjereno dobi, spolu i drugim okolnostima.

Kao teolozi mogli bismo mnogošta primijetiti. Savršenstvo se ne sastoji u dokidanju zakonitih ljudskih osjećanja, među kojima je i osjećaj obzira, straha, poštovanja prema zapovijedima. Savršenstvo ne dokida vrijednost izvanjskih djela, pa ni djela pokore i mrtvljenja (Denz Ind. syst. K 6a). Među sredstva opravdanja, obraćenja ili povratka Bogu ubrajamo i strah, opsluživanje zakona (ist. mj. F 3e). I taj strah može biti nadnaravno dobar čin. U dispoziciji za obraćenje dovoljan je i neki inicijalni pokret ljubavi prema Bogu (Denz 1526). Zar možemo od svih kršćana očekivati onaj »najviši stupanj dostojanstva među ljudima«? Nije li to utopija?

Dobro je, bez sumnje, uvijek računati na ono što od nas traži kršćanstvo, ali nemojmo zaboraviti prije toga računati na ono što od nas traži čovječstvo! Velik je bio Tertulijan, svjestan svoga položaja i poziva u svijetu, ali je isto tako kao velika duša mogao ustvrditi: »Čovjek sam i ne smatram da mi je išta što je ljudsko tude.« I strah pred zakonom ima u sebi ljudsku notu, dobru notu, te može postati spasonosan za dušu i tijelo, za pojedinca i za ljudsko društvo.

Jordan Kuničić OP

NOVE VRATNICE NA ŠIBENSKOJ KATEDRALI SV. JAKOVA

Postoje kameni simboli. Svojom nutarnjom snagom oni su vječni spomen rada naroda, utjelovljenje njihovih težnja.

Duž Jadrana u našim gradovima, kao uopće evropskim, katedrale su kameni simboli njihova života, rada i uspjeha. Nisu one samo ukras silueta tih gradova, bez kojih bismo ih teško prepoznali, nego vrhunski domet njihova stvaralačkog zanosa. Katedrale su udruživale kroz stoljeća gorde patricije, marljive obrtnike i snalažljive trgovce. One su ujedinjavale te, često, suprotne snage i, štoviše, u njihovu gradnju ulazilo je uže i šire gradsko područje.